

כז בשבט תש"ע

לכבוד הגאון הגדול
רבי שלמה מילר שליט"א
שלום וברכה!

לאחר הקידה לפני כת"ר שליט"א ירשה לי להעלות בקיצור כמה הערות אודות תולעי "אניסאקיס" הנמצאים גם בבשר הדגים, ועליהם כתבתי בספרי "תולעת שני" כרך שני שיש לאוסרם משום חשש שרץ המים. ושמעתי שלאחרונה עסקו בזה הרבה מן הרבנים והפוסקים בארה"ב וזה אומר בכה וזה אומר בכה. ומחלופת המכתבים שקיבלתי מתלמידי חכמים הבנתי שגם כת"ר דן בסוגיא זו. ואמרתי להביא את עיקרי הדין מדוע העליתי לאסור בזה, ומה שכת"ר ירצה יקרב או ירחק.

ראשית, אין בכונתי להאריך במקורות ההלכתיים שהם מוכרים לכב' הרבה יותר טוב ממני, אולם אציין רק את עיקרי העובדות ובתמצית את העניינים ההלכתיים הקשורים בזה.

ובכן, בקונטרס הראשון שהוצאתי בשנת תשס"ג, גם אני כתבתי בפשטות את דברי השולחן ערוך להלכה שפסק כדעת הרשב"א וסייעתו שכל התולעים הנמצאים בבשר הם מותרים, ודלא כדעת רבינו הרמב"ם וסייעתו ש"ל לאסור גם תולעים שבבשר. אולם כבר באותה שנה עם ההתגברות של הבדיקות שאנחנו עושים תמידים כסדרם על התולעים בדגים במסגרת המעבדה שע"י המכון, ראיתי בעיניי שיש ריבוי גדול של סוגי טפילים שונים הנמצאים בבשר הדגים אולם הם אינם נמצאים כלל במעינים או באיברי הפנים ומאידך יש תולעת אחת שהיא נמצאת בעשרות בחלל בטן הדג והיא נמצאת גם בבשר, וכאן עלתה שאלה בליבי האם דין התולעים הללו שווה, והאם אפשר לומר על אותה תולעת הנמצאת במעינים שאסורה מדין שרץ המים, ומאידך אותה תולעת בבשר הדג ושהיא תהיה מותרת? והאם על תולעת זו התכוונו חז"ל שהיא מותרת.

ולאחר שהבאתי את דברי רוב הראשונים על הסוגיא בחולין ס"ז, שכתבו שהטעם שבבשר מותר כיון שאינם באים מבחוץ או כלשון הרא"ה שם "דא"א שבאו מבחוץ" א"כ לכאורה אמרתי שבנידו"ד שהתולעים הללו מגיעים אל הבשר לאחר שהם מגיעים למעינים אם כן בטל טעם ההיתר ואזי גם אם הם בתוך הבשר הם אסורים.

וראוי לציין שכל הטפילים הנמצאים בבשר וצורתם כעין צייסטות או כעין גרגרי אורז, כניסתם לפי דעת המומחים היא גם כן מבחוץ, אולם במציאות כולם מודים וגם הם נמצא רק בבשר וממילא לכאורה דברי חז"ל שרירים וקיימים שהם גדלו בבשר, ואף אם משהו יסתפק ודאי שאין מתחשבים בדעתם ממול דברי חז"ל וכמו הכינים בשבת ושאר הדברים הידועים, כיון שלשול ח"ו את דברי חז"ל ודאי שאין מסתמכים על דבריהם. ולענ"ד אין כל הכרח שהם סותרים את דברי חז"ל, כיון שגם לפי דבריהם קיימים סוגי טפילים שחודרים לבשר חיצונית דרך הקשקשים והצד החיצוני של הבשר ומחדירים פנימה ביצה ושם גדל הטפיל ולמעשה הוא גם נותר שם. כך שגם אם הם באו מבחוץ הם עדיין הוחדרו ישר לבשר והם גדלו רק שם. ואת זה קבעו חז"ל להתיר. ואף אם הם ייצאו לחוץ כתב בהגה' שערי דורא שיהיו אסורים משום מיאוס [וכעין הדין בגבינה – וכ"ז אם השורה הנוספת שם היא מדבריו, אולם יש לזכור שביש"ש פ"ג דחולין והרמ"א בתו"ח ועוד העתיקו כל דברי ההגהות בלי הששה תיבול הללו שכנראה נכנסו בט"ס שם. וראה עוד בסוף קונטרס ואנכי תולעת עמ' 44-43 מה שכתב על דברי ההגהות שע"ד הללן]. וכבר פסק בשו"ע שתולעים אלו גם אם הם גדלו בבשר באם יפרשו יהיו אסורים. [ולכן באם הם טריים יש ליתנם במים ורותחים ובדגים קפואים אין לחשוש]. ולכן הלכה למעשה כל סוגי הטפילים הללו מותרים בהיתר גמור ומאז ומתמיד נאכלו אצל עם ישראל, וגם היום בזמן הייצור לא חוששים להם, ודלא כדעת רבינו הרמב"ם והשע"ד ועוד, אלא כדעת הרשב"א וכפי שפסק מרן בשו"ע להלכה ולמעשה.

אולם נידו"ד של תולעת מסויימת זו שונה היא לחלוטין כיון שבמצואות אנחנו מוצאים אותה באיברי הפנים ובדפנות הבטן של הדגים ולית מאן דפליג שהם אסורות. וכניסתם אל הדגים היא בגודל הניכר לעין, וכפי שאבאר לקמן. ואם כן באופן כזה הם ודאי אסורים משום שרץ המים, וכיון שכל כניסתם אל הדג היא מבחוץ, ולאחר מיכן למעיים ולאחר מיכן לבשר, מניין להתיר זאת?!

ובאמת שלאחר שבזמנו חיפיתי ועיינתי יותר בדברים מצאתי את התשובות המפורסמות של מרן בעל "שבט הלוי" שכתב [ח"ד סי' פג, וח"ז סי' קכג] שאכן תולעים אלו אסורות הגם שהם בתוך הבשר, ושם ציין שאף אם זה לא נבלע כתולעת אלא כביצה זה עדיין אסור. וכ"כ לאסור בספר להורות נתן להגרי"נ גשטענער שליט"א, ושוב ראיתי קונטרס שלם שנכתב ע"י הגרי"ד הברשטאם זצ"ל על תולעת זו וכתב שהוא אסורה משום שרץ המים. והגם שבשבט הלוי לא כתב להדיא את שם התולעת הזו, אולם במכתבו מיום ערב פסח תשס"ט כתב שתולעת זו שנמצאת גם במעיים וגם בבשר היא ק"ו שאסורה כיון שיש רגלים לדבר שהיא באה מבחוץ.

ויש כמה דברים שלגביהם אין ויכוח אצל כל מי שעוסק בעניין, גם על כך שהתולעת באה מבחוץ וגם על כך שאותה תולעת שיש במעיים היא אותה תולעת שיש בבשר. ועל כך שהיא מבחוץ אין צורך למומחים כלל, כיון שאנו רואים את התולעים הללו רק בים באיזורים מסוימים, וגם באותם איזורים באם אני כולא את הדגים בכלובים אפילו באותם איזורים אין אנו מוצאים את התולעים בפנים, וניתן לראות זאת ממש בנורבגיה שהים מלא בתולעי אניסאקיס, בכל הדגים שדגים ממש בחופים הסמוכים לנורבגיה, ומצד שני אותם דגים ממש שמגדלים בכלובים סגורים בתוך הים הם נקיים לחלוטין מכל חשש אניסאקיס [וכל זה מבדיקות שאני עשיתי יחד עם צוות המכון במשך יותר משש שנים באלפי דגים] ובהכרח שאין זה מן הדג עצמו אלא מבחוץ, ולכן בכלובים כיון שחורי הכלובים אינם מאפשרים לדגיגים קטנים להכנס על כן אין מחזור חיים לתולעת זו, ואיננה מגיעה אל הדגים. ועל כך שהמדובר באותה תולעת גם כן אין צורך כלל במומחים, כיון שעניי כל אחד רואה את זה שהם מין אחד וסוג אחד. ובכל זה ק"ו שגם דעת המומחים שווה כאחד לנתונים הנ"ל, ואין כל בעיה לברר עם מומחים את המציאות כשאין דבריהם סותרים את חז"ל [נראה למרן החזו"א ביו"ד יד, שהגם שנטה קו להתיר לכאורה בטפילים בבריכות דגים שהמים עומדים ולא נובעין מכל מקום בסוף דבריו כתב שלאחר שנתברר מחכמי הטבע שההולדה היא מכינים שבאים מבחוץ אז הכל אסור מן התורה, הרי שחזר ואסר באיסור גמור על פי דברי המומחים].

גודל התולעת בזמן בליעתה ע"י הדגיג הקטן:

ושמעתי שרבים דנים בגודל התולעת קודם שנכנסת לדג מה גודלה, כיון שלדעתם זה הפרט החשוב כאן. הגם שלענ"ד אין כלל עיקר חשוב, כיון שלענ"ד כיון שתולעים אלו באים מבחוץ, ועל כן הם אסורים כשהם במעיים, ממילא מזה הטעם הם אסורים גם בבשר] – אולם גם אם זו טענה עיקרית, הרי אין ספק שאותה תולעת שוחה חופשי במים לאחר צאתה מן הביצה. [אצטט מתוך מאמר של ד"ר סמיר מבגיש ממדע בעלי החיים במשרד החקלאות:

מחזור החיים של תולעי האניסאקיד מתחיל מהפצת ביצים של תולעים בוגרות אשר נמצאות ביונקים ימיים (הפונדקאי הסופי) כמו כלבי ים ולווייתנים. הביצים נושרות עם צואת היונקים לקרקעית הים ושם הן [=תולעים] מתבגרות לשלב הlarval השני תוך מספר ימים או שבועות, כתלות בטמפרטורת המים. זחלים אלו מחכים לפונדקאי-ביניים, כגון סרטנאים (Crustacea) שיאכל אותם על מנת להשלים את התפתחותם לשלב הlarval השלישי.

וכן מתוך תשובת ד"ר Judy Sakanari מסאן פראסיסקו :

The Anisakis larva develops inside the egg and hatches out of the egg into the ocean... The larvae are smaller than 6 mm inside the egg and presumably are still active upon hatching.

וכעת שאלתם מה גודלה, והאמת היא שאני ראיתי את התולעים הללו למאות ולאלפים בדגים גדולים ובסרדינים קטנים ובשרימפסים מסוגים שונים, ובדגים גדולים אף בקטנים יותר כגון ההרינג הרוב המוחלט היה 1 ס"מ ומעלה. ובפעמים בודדות ממש מצאתי סביב 0.5 ס"מ. ומעולם לא מצאתי קטן מ- 4 מ"מ. ובשרימפסים ובסרדינים הקטנים הרוב המוחלט היה סביב 0.5 ס"מ. וממש בפעמים בודדות מצאתי קטן מ- 1 מ"מ. וכמדומני שהקטן ביותר שמצאתי אי פעם היה בערך כחצי מ"מ. אולם מעולם לא מצאתי קטן מגודל זה. וכאמור הרוב המוחלט היה סביב חצי ס"מ. ולכאורה אם הכניסה היה בגודל קטן יותר כמו שיש האומרים שמדובר על 0.2 מ"מ הייתי אמור לפחות פעם אחת למצוא קטן יותר! ובפרט שאנו בודקים בתנאים של המעבדה, שאין אפשרות שאפילו תולעת אחת יכולה להיעלם מעינינו. ולמעשה ביקשתי לשאול דעת מומחים שחקרו דברים אלו בעבר, והתשובות שקיבלתי היו מגוונות אולם כולם נעו בין גודל של 4 עד 6 מ"מ כאשר הם נבלעים ע"י הדגיג הקטן. וזה אכן גם נראה בעינינו בכל הבדיקות. ואף שמצאנו פעמים בודדות בגודל קטן של כחצי מ"מ, אפשר שזה בליעה קודם שהמשיך לגדול במים. אך הרוב המוחלט הוא גדול הרבה יותר. ושמעתי שיש שמפקקים בזה והם ראו מחקרים אחרים שזה יוצא מהביצה בגודל 0.2 מ"מ, ואני עדיין אומר, שאין בכך סתירה שיש מצב של יציאה מהביצה ויש מצב שהם כבר פעילים ושוחים במים ואח"כ מגיעים למפגש עם הדגיג הקטן ונבלעים על ידו.

אולם למעשה יש לי כמה הערות על דבריהם :

א. אני תמה כיצד מעולם לא מצאתי בגודל כזה קטן בכל הדגיגים והשרימפסים שבדקתי כבר שנים רבות ובע"כ שהם טועים והגודל היותר מצוי הוא אכן כ- 4 מ"מ כשהם נבלעים ע"י הדגים וכדברי המומחים וזה הנכון [ועדיין אפשר שבזמן היציאה מהביצה הם קטנים הרבה יותר, אך בזמן הבליעה הם גדולים הרבה יותר, וזאת לפחות המציאות כאמור לעיל שאנו מוצאים בכל השרימפסים והדגיגים הקטנים].

ב. הרי גם 0.2 מ"מ ניכר ובפרט ברחישתו, וכל מי שעוסק בחרקים בירקות יגיד מייד שהוא מזהה אקריות [מילבין] זחל תריפס ועוד שהם חומש המילימטר, ובפרט שהם ניכרין ברחישתן שזה העיקר כפי שכתב הרשב"א שניכר ברחישתו, וברשות כת"ר אביא מתוך תשובה שכתבתי למו"ר הראש"ל הג"ר שלמה משה עמאר שליט"א אודות החרקים בתותים וזה תמצית מה שכתבתי שם: "חושבני שיש להעיר משני כיוונים. האחד, שרבות מצינו שהחמירו הפוסקים גם על תולעים דקין ממש. ואפילו שאינם נראים לרוב בני אדם, וגם למיוחדים שרואים זה רק נגד השמש ולא באופן הרגיל, וכמו שכתב מהר"ם בן חביב בשו"ת קול גדול [סי' ה'] שאין חילוק אפילו אם הבריה היא דקה מחוט השערה. [וכידוע רוחב שערת האדם היא 0.1 מ"מ ואין חרק בעולם הצומח המוכר לנו שאנו עוסקים בו שהוא קטן משיעור זה וע"י בספר בדיקת המזון כהלכה של הרב משה ויא שליט"א כרך ראשון עמוד 103 שהביא מהידיעון הליכות שדה של המכון לחקר החקלאות על פי התורה שגם ברוחב קטן משערת האדם ב- 200 עדיין ניכר אם אורכו פי עשר]. וכן ידועים דברי של הגאון בעל דברי חיים (יו"ד ח"ב סי' נד) שכתב חלילה להתיר שתיית מים דרך סינון בד אם יש תולעים דקים שעוברים, ואפילו אם יש שם פיקוח נפש כיון שיכול לעבור לעיר אחרת. עכ"ד. וע"כ שדיבר בתולעים דקים מאד. וכ"כ בספר ערוך השולחן סי' פ"ד סל"ו, שבמה שהעין יכולה לראות אפילו נגד השמש ואפילו דק מן הדק הוא שרץ גמור. ומדבריו ז"ל נראה ברור שיש להחמיר, כל שנראה ואפילו בתנאים

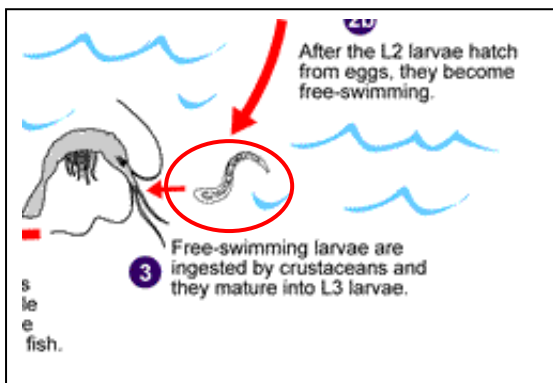

מיוחדים כגון שמש וכיו"ב. כלומר כל ששיך לראות בעין ללא מכשיר עזר, אסור. ואפילו שכדי לראות צריך תנאים מסוימים. והנה המציאות מלמדת אותנו לאחר שנים רבות מאד של העיסוק בתחום החרקים בצומח, שאת כל החרקים הקיימים בעולם הצומח אנו מזהים אותם ברחישתם בכל גודל שיהיו וגם החרקים הקטנים ביותר שהם האקריות שבתחילת ברייתם הם בין 0.2 ל 0.3 מ"מ. [וזה שניכר היינו אם ניכר רק ברחישה כלומר בזמן הליכתם הדברים מדוקדקים כמעט במפורש בדברי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' ער"ה) "...וזה קטן מאד, וכמה פעמים ניסיתי ונוטלתי אותו ממקומו ומניחתי על צפורן האצבע והוא רוחש והולך". וכן בדברי הרב זבחי צדק (פ"ד אות צט) אודות החרקים הקטנים מאד שיש בעלי גפן שכתב: "... והנחנו אותם בשמש כמו ג' דקים, והראינו להם בחוש כמה וכמה תולעים קטנים שהם רצים ומרקדים בתוך העלים" עכ"ד. ואף האקרית השקופה [שבמימים אלו תוקפת ממש את שדות הכרוב בדרום עד שנהיה בעייה של ממש למצוא חומר גלם גם בחברות המגדלות ירק מיוחד וגם למפעלים] מבחינים בה ממש בזמן רחישתה. ואף לאחר מיתתם של חרקים אלו בהבחנה טובה נגד אור חזק מבחינים במחוששים או ברגליים וכיו"ב. וכמדומני שאני יכול לומר בוודאות מוחלטת שאינני מכיר אף חרק בצומח שא"א לזהותו אלא באמצעי עזר. ואף אנחנו במעבדה כל הבדיקות נעשות על שולחן אור או תחת אור. ורק לעיתים כדי לזהות איזה חרק בדיוק מדובר [כאשר הוא מת] האם "תריפס" או "פסוק" האם "עכביש" או "אקרית" שלנו יש חשיבות להגדיר את הבעיה בשטח, סף פסילה, צורת טיפול בשטח. ובאמת כל האריכות בזה היא אך למותר, כיון שכבר הוכרע להלכה וכפי שכתב מו"ר שליט"א לגבי דין המילב"ן שהסכמת כל הפוסקים להלכה לאיסור. והמילב"ן זה האקרית מחסן המצויה כיום וגודלה הוא 0.2 מ"מ. ואם כן כל החרקים המצויים כיום בצומח בגודל הזה או רק גדולים מזה ואם כן דינם שרץ גמור. וידועה ומפורסמת דעתו של מרן ראש הישיבה הגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל [והוב"ד בדיעוון הליכות שדה 51] שגם אם לכולם החרק נראה רק כנקודה ומומחה אומר שזו תולעת חוששים לדבריו ורק אם התולעת גם האיש בעל הראות הכי טובה אינו יכול לגלותה היא מותרת. [ובענייני השוויתי הדברים למה שכתב מרן הרחזו"א זצ"ל על דברי השו"ע ביו"ד סי' קד בסוגיא דעכברא ששכתב מרן השו"ע שהיכא שניכר אינו בטל. וכתב הרחזו"א "אבל אם העין מכירתו כשיפגשו, אע"ג שאין כוח באדם לחפש אחריו, חשיב כאיסור ניכר ואינו בטל", ואף שבוודאי כפי שכתב מו"ר שליט"א הכוונה בעין רגילה ולא במיקרוסקופ, עדיין ניתן ללמוד מדבריו מהי הגדרה של ראייה]. וכמדומני שדברי מרן הגרשז"א זצ"ל בתשובתו המפורסמת לאמריקה משנת תשמ"ו אודות חרקים בירקות עלים בבתי המלון ששופכים מי מלח ושוטפים במים, וחרקים אלו אינם נראים לרוב בני האדם אלא כאשר נותנם כנגד נורת חשמל, ומשרד הבריאות באמריקה מחייב אותם להשתמש בירקות אלו במסעדות. ובדברי תשובתו כתב מרן הגרשז"א זצ"ל כמה צדדים להתיר, ובד"ה ומעתה כתב בזה"ל: "ומעתה אע"ג דבריה גם בדיעבד לא בטיל, מ"מ אפשר דבכה"ג שאינם נראים כלל לעינים גם כנגד השמש, אע"ג דשפיר מסתבר שלעניין דאורייתא ה"ז בריה, והאוכל תולעת כזו לוקה, כי אין זה דומה כלל לשרצים שנראים רק ע"י מיקרוסקופ או סתם זכוכית מגדלת, הואיל וכאן הם נראים לעיני האדם בלי שום מכשיר [כוונתו ז"ל שאינם נראים אפילו בשמש ולאור יום רגיל אמנם נראים לעיני אדם נגד נורת החשמל. ש.ז.ר.]. מכל מקום לענין זה דבריה לא בטיל שהוא רק מדרבנן והטעם הוא משום דחשיב טפי ולוקין עליו אף אם זה קטן מאד ופחות מכשיעור, מ"מ יכולים לומר דבכגון דא שבאור היום רגיל אינו נראה כלל לעיניים לא הפקיעו מהם רבנן דיני ביטול והרי הם בטלים מיד לאחר שכבר נבדקו כראוי ע"י מי מלח כנהוג עוד לפני הביטול וכ"ש לאחר הביטול שלגמרי אין רואים אותם ואי אפשר כלל לבוררם. עכ"ל. הנה אם כן ברור נראה מדבריו, שגם בחרקים קטנים ביותר עד שאינם נראים כלל בעין ואפילו לאור השמש אלא לאור נורת החשמל, מ"מ דין חרק עליהם ואסורים מדאורייתא ודין בריה עליהם והאוכלם לוקה. ובוודאי שאם יש מצב כזה שאינם נראים לאור היום [=מנסינו עכ"פ] מדובר בחרק קטן ביותר, ולמרות זאת דעתו שדין

חרק יש לו. [ובתשובתי שבסוף ספר תולעת שני חלק א [סי' ד], הבאתי דברי הר"ן שהטעם שהחמירו חכמים בבריה כיון שמצינו שהתורה החמירה עליהם לחייב מלקות הגם שהם קטנים ואף שאין בהם כזית. והוספתי שם שלפ"י שעיקר הטעם להחמיר בבריה הוא כיון שמצינו שלוקה אף בפחות מכזית, ברור שיש להחמיר בזה בכל סוגי החרקים ולו גם הקטנים ביותר, וזה דלא כמו שכתב בספר משכנות יעקב סי' לא, שתולעים קטנות כמו המילבין הקטנים, שמחמת עוצם קטנותם נאבד ממשן, אין להם דין בריה, כיון שהן אינן חשובות בפני"ע. עכ"ד. והנה אה"נ לענין חה"ל ודבר חשוב, שאינם בטלים עקב חשיבותן, שפיר מסתברים דבריו, כיון שהכל תלוי בחשיבות. אך לגבי דין בריה. ואולי לפי מה שכתב בספר ראש יוסף עמ"ס חולין דף צ"ו ע"ב, שגם בריה אינה בטילה כדן חה"ל, שזה משום חשיבות, יש מקום לדבריו. אולם לפי מה שאנו נוקטים כדעת הראשונים שבריה אינה בטילה כיון שלוקים עליה, ומכאן נובע חשיבות הבריה, א"כ גם תולעים קטנות מאד, כל שנראים לעין, אם אכלם לוקה עליהם וא"כ כיון שלוקין עליהן הרי הן נחשבים, וממילא דין בריה עליהם. וכבר בספר ערוך השולחן סי' ק סעי' טז הב"ד המשכנ"י ודחה דבריו כנ"ל. עיי"ש. ונראה שאין זה קשור לנידו"ד, כלומר הגם שכתב מרן הגרשז"א שלוקים על זה וא"כ צריך שיהיה עליהם גם דין בריה. וא"כ מדוע כתב שבנידו"ד שהם קטנים לא הפקיעו רבנן דיני ביטול? אלא שוודאי אין זה כוונתו ז"ל, כיון שגם הוא להדיא כתב שיש להם דין בריה כמו שכתב בתחילת דבריו. אלא שחידש שלעניין ביטול בבריה מסוג כזה שאנו, גם בגלל הגודל שאינו נראה לעיניים, וגם בגלל המלח והשטיפה וגם בגלל הבישול, ודו"ק] עכ"ד בתשובתי שם.

והשתא, גם אם זה חומש המילימטר זה ניכר, וחלילה להקל בזה. ומה שיש שאמרו שבים זה לא נראה או שקוף או כל מיני טענות, לענ"ד זה אינו כי כל הטענות הללו הם תנאים סביבתיים, ואין מתחשבים בהם כי אחרת נתיר חרק ירוק על חסה, או אדום על תות. וכבר הבאנו לעיל שכתב הרשב"א שנוטלן ממקומן ומניחן על הציפורן, וכן רבותינו שהוציאו תחת השמש. ואכן גם בנידו"ד אם תיקח תולעת זו החוצה גם ללא שמש היא תהיה ניכרת, ואם כן כיצד נקל בזה. זאת ועוד שמיותר מומחים שמעתי שההגדרה שלהם שהתולעת לאחר שיוצאת מהביצה מגיעה לשלב שהיא FREE-SWIMMING אז בפגישתה עם השרימפס היא נבלעת, כלומר גם אם היא יוצאת חומש מילימטר היא גדלה מעט עד ששוחה חופשי ואז נבלעת, ואכן בתוך הדג הקטן שבולע אותה כבר מצאו אותה גדולה הרבה יותר. ואני עדיין רוצה להזכיר לך את דעת הפרופסור שהוא פריזיטולוג גדול מאד שאני מכיר בתחום ששלחתי לו את התמונה הזו:

ושאלתי אותו על הזחל במצבו לפני הבליעה עיי השרימפס, או יותר נכון כתבתי לו לאחר היציאה מהביצה. שזה L2 כאשר בשרימפס זה L3. וסימנתי לו את השלב שעליו אני שואל בעיגול אדום: ותשובתו הייתה:

The L2 of Anisakis would be about 6mm long.
כך שלדבריו אין כלל דיון.

עכ"פ אני חושב שגם ללא כל מומחים די לראות את המציאות כאשר לעולם לא מצאתי בגודל מיקרוסקופי גם בסרדיניים וגם בשרימפסים, ואני משתדל בכל הדברים לראות אותם בעצמי ולא להסתמך על אחרים ובפרט שאותם מומחים לעיתים רבות חלוקים בדעותיהם, ואצלם רב הנסתר על הגלוי. אלא שכאמור אף אם הנכון כדברי האומרים [הגם שלענ"ד זה נסתר מן המציאות] - שזה חומש המילימטר עדיין זה ניכר ואיננו מיקרוסקופי.

כדי להבהיר את הדברים ברצוני לתת דוגמא על כוונתי הנקודות הנמצאות בסוגריים המרובעות גודלם קטן מחומש המילימטר והאם אין זה ניכר לכת"ר: [...] זה ללא תנאים טובים יותר. ובתנאים טובים יותר זה נראה ברור יותר: [...] ואם כת"ר מצליח לראות את הנקודות, אז אם כן מצליחים וניכרים גם התולעים גם באם אותם אנשים צודקים שזה הגודל של התולעת קודם בליעתה. והגם שכאמור דעתי שהיא גדולה הרבה יותר.

וכהערה נוספת אבקש לציין את דעת הפוסקים שסבירא להו שכל ההיתר של דבר שאינו נראה לעין [=מיקרוסקופי] הוא בתנאי שלעולם הוא נשאר בגודלו זה, אולם באם אותו חרק גדל בהמשך אין דינו כאינו נראה ואפילו שהוא עדיין בקטנותו. והכי ס"ל להלכה להגר"מ שטערנבוך שליט"א במכתב מעש"ק פרשת בא תשנ"א [הוב"ד בסוף קונטרס ואנכי תולעת] והכי ס"ל להלכה להגר"מ הלברשטאם זצ"ל בקונטרס "עין לא ראתה" המובא בסוף הקונטרס "ואנכי תולעת" ואף הביא שם את מכתבו של הגרא"י זלזניק ראש ישיבת עץ חיים שהחמיר אף יותר מזה. ועוד עיי' בספר בדיקת המזון כהלכה לידידנו הרב משה ויא בכרך הראשון עמ' 112 מש"כ בשם מרן הגריש"א שליט"א שאם התולעת כעת נראית לעין אף שלפני"כ הייתה קטנה חשיבה כפירשה ואסורה. והוסיף שם שלמעשה פסק להיתר הגם שלדעתו בוויט פיש פסק להחמיר כיון שישנה עדות ברורה של המומחים שהיא באה מבחוץ. עיי"ש. כך שלפי כל הפוסקים הנז' גם אם היא הייתה ממש מיקרוסקופית [מה שכאמור אין הדברים במציאות לא של המומחים ובעיקר לא מה שראו עיני] – עדיין כיון שכעת גדלה ונראית לעין היא אסורה. וכל דברים אלו היא רק לתוספת לפי דברי האומרים שזה ממש מיקרוסקופי אולם לעני"ד אין הדברים כך במציאות והם ניכרים ובפרט ברחישתן, ואינני רואה כל היתר כאן.

זמן כניסת התולעת אל הבשר האם זה רק לאחר המוות של הדג:

הנה בתוך תשובותי השונות הזכרתי וציינתי עוד פרט מן המציאות שהוא חשוב מאד, שתולעת זו חודרת אל בשר הדג רק לאחר מיתתו, כי בזמן חיותו התולעת איננה פעילה אלא בתנומה, וגם הדג מתנגד אל כניסת בעל חי אחר אל גופו. ואם כן מעולם לא היה היתר של תולעת שבבשר ותמיד היא הייתה במעיים, וכיצד אם כן אפשר לדונה כתולעת שבבשר.

וראיתי שיש המפקפקים בזה. והנה הבאתי בתשובותיי שכן ציין גם הגרי"מ הלברשטאם זצ"ל בקונטרס שלו "ואנכי תולעת" בשם מומחים שהוא הביא את דבריהם שם. ולמעשה לאחר שנהיה ויכוח חדש על זה שוב שאלתי לפרופסור הנ"ל את השאלה, וקיבלתי תשובה מד"ר שהייתה עמו בצוות המחקר על אניסאקיס, ולהלן תשובתה:

Generally speaking, Anisakis larvae stay encysted (coiled) in the body cavity of the fish when the fish is alive. If fish are not kept on ice after they are caught, the fish will warm up. Warm temperatures activate the worms, so then they will excyst (move out of their encystment) and be very active. They move around anywhere, including into the body wall and into the flesh/muscle/fillet. The entire larva can penetrate into the flesh or it can penetrate partially, depending on when you happen to catch the worm in action.

ובתרגום לעברית:

”באופן כללי זחל האניסקיס נותר קפוף [כמו קפיץ] בחלל הבטן של הדג כאשר הדג חי. אם הדג אינו נשמר בקרח כאשר הוא נתפס הוא יתחמם. טמפרטורות גבוהות מפעילות את התולעים, אז הן נחלצות ממקומן והופכות פעילות. הן נעות לכל עבר, כולל לתוך קליפת הגוף ולתוך הבשר, השריר והפילה. הזחל כולו או חלקו עלול לחדור לתוך הבשר, תלוי מתי התולעת פעילה.

בדיקה שעשיתי בנורבגיה בימים האחרונים:

וכיון שכהרגלי אני רוצה ללמוד ולראות את הדברים גם ללא מומחים, הזנחתי את המחקרים שעשיתי בעבר, ובחודש האחרון הייתי אישית בנורבגיה ושבע אחרי היה צוות שלם מטעמי בנורבגיה ולהלן התוצאות:

מדובר בחברה שיש לה 11 מפעלים בנורבגיה של דג הרינג בעיקר. ונפגשתי עם מנהל שאחראי על הייצור בכל המפעלים כולם כלומר הוא המנהל כבר 20 שנה אל אופן הייצור בכל המפעלים. ולפני שניגשנו לבדיקות שוב ביררתי איתו האם אי פעם הוא פגש בבשר של ההרינג תולעי אניסקאקיס [כי בבטן יש עשרות וכן על דפנות הבטן ועל הביצים וכו'] ותשובתו היא: שהוא עוקב כבר שני עשורים אחרי התולעים הללו ואף פיתח מכוונות מיוחדות להסיר את התולעים מביצי הדגים [כעת הם הגיעו לפיתוח מדהים שיכול הרבה לפתור את בעיית תולעי אניסקאקיס בביצי הדגים] – אולם בשיטת הדייג שהם עובדים כבר עשרים שנה, הוא מעולם לא ראה תולעת אחת בבשר הדג. והוא הוסיף והסביר ואני מצטט אותו כמעט מילה במילה: בשיטת הדייג שלנו שהיא דייג שמעלים את הדגים מהים וישר מכניסים אותם לציילרים = מיכלי ענק של מים קרים בקור של מינוס 2, ואז הדגים מתים מיד והתולעים ממשיכים את תנומתם שהיה בים, בקור הזה, אך הם נותרים חיים, וכאשר הדייג מגיע מידי יום למפעל הוא נכנס לבריכות ענק במפעל באותם תנאים, ועובר ישר למכוונות עיבוד שחותכות את הדג לשניים לחתיכות ”פילה” ומנקות אותו מכל דפנותיו, ואילו את כל חלקי הפנים יחד עם התולעים מפריד לצד אחר, ובחודשים דצמבר עד פברואר שיש גם ביצי דגים, הם מופרדים למשאר חלקי הפנים, ועוברים עיבוד מיוחד, והכל במהירות ובמכוונות אוטומאטיות, ובמהירות של 15 טון בשעה! ולכן לעולם עד סוף העיבוד התולעים עדיין בתנומה ואינם פעילים ולכן אינם חודרים לבשר ולא לאף מקום.

ואכן, ביומיים שהייתי שם, לא מצאתי ולו בחתיכת פילה אחד תולעים, ומאידך בדפנות הבטן לפני העיבוד מצאתי עשרות תולעים וכולם מפותלות כלומר בתנומה וללא פעילות. וכאשר הפרדתי את התולעים והנחתי אותם בחוץ תחת אור לאט לאט תוך זמן קצר התחלתי לראות אותם שהם נפתחים ומתחילים בתזוזה.

ושבו שבוע לאחר מיכן הוצאתי צוות מהמכון לאותו מפעל, ונבדקו שם טונות רבות של פילה דג ההרינג ולא נמצאה תולעת אחת! ומאידך השאירו עשרה דגים שנלקחו ישר מן הים, בתוך חדר מחומם, למשך יממה שלימה, ולמחרת בבוקר נפתחו הדגים ובכולם [להוציא דג אחד] נמצאו תולעים כבר מחופרות בתוך הבשר! כלומר באלפי חתיכות פילה לא נמצאה נגיעות אחת, ואילו בעשרה דגים בודדים שנשארו לא בתנאי קירור נמצאו כמעט בכולם תולעים מחופרות – האם צריך לדעת כבי הוכחה נוספת שאכן הם חודרים רק לאחר שהם פעילים שזה לאחר מיתת הדג באם משאירים אותו בתנאי טמפרטורה רגילים.

וכעת גם יובן מדוע בדג מרלוזה בקלה – המיובא בארגנטינה ממפעלים אין אנו מוצאים בבשר כמעט שום תולעים מחופרות, ומאידך באותם המיוצרים על גבי האוניות, או לחילופין כל דגי הבקלה המיובאים מאלסקה, קנדה, רוסיה ועוד, אנו מוצאים תולעים גם בבשר. וכל זה מהחילוק הני”ל, שדגי בקלה

המעובדים במפעל מגיעים אל המפעל טריים במי מלח קרים מאד, שהתולעים בתנומה ואינן פעילות, ולכן אינם חודרים אל הבשר. ומאידך בדייג רגיל שמתחילים לעבד מייד כאן החשש לתולעים הוא גבוה שכן כל זמן שהם כבר ממתנינים לעיבוד התולעים חוזרות לפעילות והם חודרים לבשר [ולכן תמיד הם נמצאים רק בחלק הרך של הבשר שיותר קל להם לחדור בזמן הקצר שיש להם עד אשר מקפאים אותם באוניות]. ובכל זה אין הבדל בין סוגי הדגים אלא בכל מדינה שזה מצוי שם התולעים, ושיטת הדייג היא שהוא נפגש עם הטמפרטורה הרגילה ואיננה בקירור אפשר למצוא את התולעים בבשר וזה אכן המציאות בדגי הסלמון, הפלאונדר, הסול, הפולוק, ההרינג ושאר דגים המגיעים מאלסקה, קנדה, רוסיה ועוד. שכך היא שיטת הדייג שלהם והשיווק למפעלים הוא כשהדגים מנוקים וקפואים, ולכן כל אותם תולעים שנותרים בדפנות הבטן מתעוררים מתנומתם ומתחילים לחדור אל הבשר. ואז הם בזמן ההקפאה נותרים כמות שהם בצורות שונות בבשר הדג. ומאידך בכל הדגים שנותרים טריים במי קרח התולעים עדיין בתנומתם, ואינן פעילות עד זמן העיבוד, ואם בזמן העיבוד מנוקים היטב, הם אינם נמצאים בבשר כלל.

ומכאן כב' גם יבין מדוע אני כותב בכל מיני פירסומים שההרינג בחזקת נקי – וזאת מכיון שאנחנו בודקים הרינג כבר שנים הן בנורבגיה, והן בארץ ישראל שהרוב המוחלט מגיע מנורבגיה, ותמיד נמצא נקי. ומאידך, המיובאים מאלסקה או בחלק של קנדה, או ארה"ב או רוסיה, ניתן למצוא נגיעות גם בבשר – ואין לי מידע מפורט באחוזים שזה קיים שם, אך אני מעריך שזה כפי המצוי בסול ובפלאונדר ובאחרים – וכל זה עקב השיטות השונות של סוג הדייג של אותם דגים.

אם כן נמצינו למידים למסקנת הדברים:

א. ההיתר של תולעים בבשר הדגים היא הלכה פסוקה וכן המנהג בפועל בכל סוגי הטפילים המצויים רק בבשר הדגים.

ב. מדברי כל הראשונים מבואר שההיתר איננו הלכה למשה מסיני, אלא יש בו טעם, שתולעים אלו לא באו מבחוץ ולכן אין דינם כשרץ המים, כיון שמעולם לא שרצו במים.

ג. תולעת אניסאקיס להבדיל משאר סוגי הטפילים שבבשר נמצאת גם בדפנות הבטן, ואם כן יש רגלים לדבר שכשם שאסורה במעיים כך היא תהיה אסורה גם בבשר.

ד. תולעת זו, לכו"ע מקורה מבחוץ וזה על פי כמה הוכחות מן המציאות גם ללא דברי המומחים, וק"ו שכל המומחים מסכימים לדבר, וא"כ דינה כתולעת ששרצה במים, ודינה כשרץ אף אם אח"כ היא נמצאת בבשר.

ה. תולעת זו, אין כ"כ חשיבות לגודלה, כי אחרת נתירה גם בבני המעיים. אולם לגופו של עניין ברוב המוחלט של הבדיקות בשרימפסים ובדגיגים הקטנים היא נמצאה על ידינו בגודל של כ 0.5 ס"מ [וכך גם דעת גדולי המומחים ששוחחתי והתכתבתי עמם], וגם בפעמים הבודדות שמצאנו קטן ממילימטר ואף היה בגודל כחצי מ"מ, מ"מ זה ניכר היטב לעין ומעולם לא מצאתי גודל זעיר שיש להסתפק אם הוא מיקרוסקופי. [כולל כאשר חיפשתי בכל אמצעי הגדלה שיש לנו במעבדה].

ו. גם לאותם האומרים שגודלה כ 0.2 מ"מ עדיין זה נחשב כניכר לעין מפאת גודלה וכדין המילבי"ן [האקריות] ועוד. וגם אם יאמר מי שרוצה לומר נגד המציאות הנראית לעינינו שהיא מיקרוסקופית עדיין יש לזכור את הדיעות של גדולי דורינו שאם כעת היא נראית לעין אף שבתחילתה אינה נראית לעין דינה כפירשה ואסורה במצב שלפנינו שהיא נראית לעין.

ז. ובנוסף לכל האמור הבאתי את המציאות שנכתבה ע"י המומחים ואנו נתקלים בה במציאות חוזרת ונשנית, שתולעים אלו נמצאים ברובם המוחלט בתנומה מוחלטת בתוך הדג, ותמיד שמוציאים את הדג

מן המים אותם תולעים סגורים בספירלה ואינם בתנועה, ורק לאחר שהם מתחממים מעט הם נכנסים לפעולה ואז חודרים לבשר, כלומר כל חיותם דינם כתולעים שבמעיים ורק לאחר המוות חודרים לבשר, וממילא מעולם לא היה דינם כתולעים בבשר. ובסו"ד ציינתי את המחקר שעשינו בחודש האחרון בנוברגיה שמשאשר את המציאות הידועה לנו כבר שנים מאז שהתחלנו לעסוק בנושא.

ח. מן הסעיף האחרון אנו למידים מדוע בנוברגיה בכל דגי ההרינג למרות שיש ריבוי גדול במעיים ובדפנות הבטן, אין מוצאים כלל בבשר. וכן בדגי בקלה בארגנטינה כאשר הם מעובדים במפעל, כיון שבשניהם לאחר הדייג הדגים נכנסים למים קרים מאד שהדג מת, והתולעת ממשיכה בתנומתה, והדגים מגיעים למפעל כשהם טריים וקרים ומעובדים מייד ולכן הם נקיים. וכל זה להבדיל מאותם דגים שדגים אותם בשיטות דייג אחרות, והם מתחממים עד לנקיון שעושים להם באוניות עצמם, או ההקפאה שמקפיאים אותם כדי לשלחם לעיבוד לאחר זמן, וגם בזה רואים הבדל ברמת הנגיעות בין הדגים שמקפיאים אותם ללא בני מעיים שאז הנגיעות גבוהה יותר כי הם עוברים זמן חימום גבוה יותר, לבין אותם הנידוגים עם בני המעיים, שהנגיעות בבשר מופחתת יותר.

ט. לסיום, אני רוצה להדגיש שבדגים שבעיקר הם נגועים והם הדגים המיובאים מאלסקה כקפואים למפעלי העיבוד בעולם ובעיקר בסין, רמת הנגיעות גבוהה בין דגי הסלמון שיש רוב נגיעות בכמה וכמה תולעים בכל דג ודג [וכמובן שדגי סלמון מהכלובים נקיים וכמבואר לעיל]. וכן המציאות בדגי פלאונדר, קוד ועוד. לבין דגים אחרים כגון יילו פין סול או פולוק שבכל דג יש תולעת אחת או שניים והכי נקי שראיתי זה כל דג שני שהוא נגוע, [וזה המיעוט יותר כי המצוי יותר זה נגיעות בכל דג]. הרי שיש לנו חזקת נגוע ודאי בדגים אלו. ואותם המסתמכים רק על הגויים בבדיקה ללא משגיח ישראל מומחה שעומד על גבם טעות גדולה בידם, כי אף אם משגיח מומחה העבודה קשה מאד, וק"ו לסמוך על הגויים בלבד שמנסיוני כל התועלת שלהם היא לכל היותר 30-40% מניקיון הנצרך לעשותו, וגם זה תלוי מאד בסוגי המפעלים וברמת הנגיעות של התוצרת. די לי לציין שצוות מומחים שלנו שהיה לפני חודש בסין לייצר פולוק בהשגחה צמודה וכמובן ללא עור [שצבעו כהה וחובה לבדוק משני הצדדים] ולמרות כל הבדיקות שנערכו 4 פעמים בכל הדגים הריבוי היה כל כך עצום עד שלמרות כל העבודה נותר מעל 12% נגיעות של אניסאקיס בבשר הדגים, ובלית ברירה פסלנו את כל הייצור, והצוות שב ריקם!

וטרם אכלה, ברצוני לציין שטרם שיצאנו בפירסום גדול לציבור הרחב להיזהר מתולעת זו ולהקפיד על נקיון הדגים, שאלנו את דעת גדולי ופוסקי דורינו שליט"א, וקיבלנו את הוראתם לאסור הן מפיחם או מפי כתבם, וכל מפגש עם גדולי ופוסקי הדור היה עם הדגים בפועל, כאשר הראינו להם את התולעים במעיים, ואת אותה תולעת גם בבשר הדג, [בד"כ הסלמון ולעיתים הסול והפולוק]. וכולם ענו ואמרו כאחד שיש בכח"ג חשש לאיסור תורה. ואף מגדולי ישראל שיש אחרים שפירסמו את שמותיהם להתיר, נגשנו לפניהם עם הדגים, והצגנו את השאלות ולאחר מו"מ הורו שיש לאסור. ובניהם מרן הגר"ח גריינמן שליט"א שהורה לי בעל פה לפני בניו ובי"ב שיש לאסור תולעת זו, ואף פירסמו זאת בשמו בבית הכנסת של הרב שיש להיזהר בדגים מסוימים בתולעת זו. וכן כתב במכתב להדיא הגאון רבי ניסים קרליץ שליט"א שהגם שהעיקר להלכה שכל סוגי הטפילים בבשר הדגים מותרים, תולעת אניסאקיס כיון שנמצאת גם בדפנות הבטן וגם בבשר הרי שיש לאוסרה. ואף מרן בעל השבט הלוי פירסם בערב פסח בשנה שעברה שתולעת אניסאקיס חמורה יותר ממה שכתב בספרו לאסור תולעים אחרים שבבשר הדגים כיון שהיא גם בדפנות הבטן ויש רגלים לדבר שהיא באה מבחוץ. ובערב פסח בשנה שעברה אף פירסמו הגאונים רבי מרדכי גרוס יחד עם הגרמ"מ קארפ שליט"א גילוי דעת בשם מרן הגריש"א שליט"א שיש להחמיר ולאסור תולעת זו.

ובערב ראש השנה האחרון אף הורה להגרמ"מ קארפ שליט"א שאסור לתת הכשר על דגים אלו לפני הניקוי שלהם ואסור למוכרם כי מכשילים בכך את הרבים.

ועל כן לאחר פירסום הדברים ע"י גדולי הדור שליט"א יצאנו בשנה האחרונה בפירסומים לרבים שיש להיזהר מתולעת זו. וזאת למודעי, שאין כל ממש בטענות שאין אפשרות ללא זה, כיון שלכל דג יש תחליף ממקור אחר כלומר מים אחר שהוא נקי וללא חשש תולעי אניסאקיס, או מצורת דיג שונה שאין בה חשש שהתולעים נכנסים לבשר. וגם מאותם מקורות שיש בהם תולעים לרוב, הצלחנו בשלשת השנים האחרונות לייצר עם פיקוח מומחים ללא תולעים, כלומר גם בזה יש תקנה.

וחשוב לי להדגיש, שכל הסיבה שהתחלנו לייצר דגים אלו בייצורים מיוחדים זה היה רק למטרת הבדיקה שיש אפשרות שכזו, כדי להשלים את התמונה המליאה להביאה לפני גדולי ישראל ולפני הציבור הרחב. ולאחר שראינו שלצערי יש עדיין ייבוא עם הכשר ללא כל אכפתיות מענייני הטפילים, ולאז דווקא מטפיל זה, אלא מאיסורים גמורים שלכו"ע אסירי כגון כינת הסלמון שעל עור הדגים. או תולעים במעי הדגים כגון בבקלה צעיר, ועל הכל יש חותמות כשרות ללא שום הודעה לציבור על החובה לנקות או כיו"ב, וכל זה למרות שנפגשתי עם רובם והתריתי בפניהם על התקלות שזה גורם לציבור, רק אז נאלצנו לתת חותם מיוחד האומר שהתוצרת נבדקה מטפילים, כדי שיוכל הציבור לרכוש ללא חשש. וב"ה לאט לאט זה גורר את האחרים להקפיד על טפילים חיצוניים, תולעים בדפנות הבטן, וב"ה מתרבה המודעות גם על תולעי אניסאקיס שבתוך הבשר. [סיומת זו, אני כותבה כיון ששמעתי איזו שהם דברים שאינם ראויים].

והי"ת יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות, ויזכנו שלא נכשל בדבר הלכה, והכל בעזה"י מתוך אהבה ואחוה, שלום ורעות.

בברכה
שניאור זלמן רווח